

Tallinna Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Riigiteaduste osakond

Marek – Meelis Puust

**„Kodaniku ja kodanikeühiskonna
kontseptualiseerimine Eesti kodanikeühiskonna
alusdokumentides“**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Leif Kalev, PhD

Tallinn, 2007

Sisukokkuvõte

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks on selgitada Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentide väärtus kodaniku rolli ja kodanikeühiskonna kontseptualiseerimise osas. Lähtudes läänemaailmas levinud kodaniku ja kodanikeühiskonna kontseptualiseerimise mudelitest, üritab töö leida vastuseid püstitatud uurimusküsimustele.

Bakalaureusetöö eesmärkide saavutamiseks jaguneb teoreetiline osa kaheks: esimene osa põhineb G. Delanty, D. Heateri käsitlustele kodaniku ja riigi vahelistest suhetest, teine osa lähtub G. Hydeni käsitlusest kodanikeühiskonna kontseptualiseerimisest.

Kuna lõputöö ülesandeks on käsitleda Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentide sisu ülaltoodud mudelite võtmes, siis sai valimisse haaratud kolm kodanikeühiskonna alusdokumenti: Eesti kodanikeühiskonna arengu kontseptsioon, tegevuskava Eesti kodanikeühiskonna arengukontseptsiooni rakendamiseks aastatel 2004 – 2006 ning nn hea kodaniku põhimõtted.

Valimisse kaasatud dokumendid on oma koostamise põhimõtetelt, sisult ja pikkuselt väga erinevad. Seetõttu tuli tekstide analüüsimiseks valida võimalikult paindlik meetod: kvalitatiivne kontentanalüüs.

Bakalaureusetöö peamise avastustena saab välja tuua Eesti kodanikeühiskonna dokumentide eklektilisuse. See võib väljendada analüüsiraamistike vähest läbimõeldust või ka poliitikute seas esinevat vähest väärtuskonsensust. Ehkki töö eesmärgiks ei olnud selgepiiriliste mudelite üks ühele esinemise tõestamine dokumentides, siiski võib öelda, et kõikide mudelite jooni esineb valimis. Vastavalt läbiviidud analüüsile saab eraldi välja tuua, et suhetes riigi ja kodaniku vahel on Eesti kodanikeühiskonna alusdokumendid võrdselt kommunitaarse ja vabariikliku mudeli järgijad. Suhetes riigi ja kodanikeühiskonna vahel on enim vastavusi aga assotsatsioonilise koolkonnaga.

Marek Puust

mpuust@gmail.com

1. SISSEJUHATUS.....	4
1.1. TEEMAVALDKOND JA LÄHENEMISVIIS	4
1.1.1. TÖÖ EESMÄRGID.....	4
1.1.2. UURIMISPROBLEEM JA UURIMISKÜSIMUSED.....	5
1.1.3. ÜLESEHITUS JA METOODIKA	5
2. KODANIKE ROLLID KODANIKEÜHISKONNAS TOIMIMISEKS (HEATER, DELANTY)	7
2.1. SISSEJUHATUS TEOORIASSE.....	7
2.2. TRADITSIOONILINE LIBERAALNE MUDEL	7
2.3. VABARIIKLIK TRADITSIOON	11
2.4. KOMMUNITAARNE SUUND.....	17
3. RIIGI JA KODANIKEÜHISKONNA SUHTED (HYDEN).....	21
3.1. SISSEJUHATUS TEEMASSE	21
3.2. POST – MARKSISM (HEGEL).....	23
3.3. REŽIIMI KOOLKOND (LOCKE)	24
3.4. UUSLIBERALISM (PAINE)	25
3.5. ASSOTSATSIOONILINE KOOLKOND (TOCQUEVILLE)	26
4. EESTI KODANIKEÜHISKONNA ALUSDOKUMENTIDE ANALÜÜS.....	28
4.1. PROBLEEMIPÜSTITUS	28
4.2. MEETOD	29
4.3. ANALÜÜSI KÄIK	33
4.4. ANALÜÜSI TULEMUSED	35
4.5. JÄRELDUSED	39
5. KOKKUVÕTE.....	42
6. KASUTATUD ALLIKAD.....	43
7. LISA 1: ANALÜÜS.....	45

1. Sissejuhatus

1.1. Teemavaldkond ja lähenemisviis

Parema sidususe ja ühiskonna jätkusuutlikkuse tagamiseks poliitilises kogukonnas on äärmiselt oluline kodaniku ja kodanikeühiskonna rolli mõista. Eesti kodanikeühiskond, nagu ka vabariik ise, on üpriski noor. Seetõttu on nii rollid kui nende mõistmine alles arengujärgus. Aastal 2002 võeti vastu Eesti kodanikeühiskonna arengu kontseptsioon. Sama kontseptsioon peaks määratlema avaliku võimu ja kodanikualgatuse vastastikku täiendavad rollid ja koostöömimise põhimõtted.

Käesoleva töö eesmärgiks on lähemalt vaadelda kolme erinevat kodanikeühiskonda puudutavat dokumenti ning neid analüüsida läänemaailmas levinud kodaniku rollide ja kodanikeühiskonna mudelite võtmes, lähtudes tunnustatud autorite käsitlustest. Esimene dokument on ülalpool juba mainitud Eesti kodanikeühiskonna arengu kontseptsioon (EKAK), teine vastava kontseptsiooni rakendamise tegevuskava aastateks ning kolmas nn hea kodaniku põhimõtete kogum, mille on välja töötanud Eesti Mittetulundusühingute Ümarlaud (?). Kokkuvõtvalt nimetatakse neid käesolevas töös nimetada Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentideks.

1.1.1. Töö eesmärgid

Küpse kodanikeühiskonna vajalikkuse üle ei ole ilmselt mõtet vaielda. Eesti kodanikeühiskonna alusdokumendid, nagu ka kodanikeühiskond ise, on üpriski noor ja uurimiseks huvipakkuv.

Töö eesmärgiks on kaardistada kodanikeühiskonna orientatsioonid. Üritada leida mustreid, mis kumavad läbi alusdokumentidest ja viia nad kodanikeühiskonda puudutavate teooriatega vastavusse.

Praktilisest küljest on uurimine väärtuslik, kuna aitab selgitada suundi, mis on kodanikeühiskonna arenguks Eestis valitud.

Isiklikult pakub antud teema huvi, kuna kodanikuna olen huvitatud kodanikeühiskonna täiejäolisest funktsioneerimisest. Sooviksin ennast rohkem teemaga kurssi viia, et olla tulevikus võimeline märkama muutusi, mis antud valdkonnas aset leiavad. Niisamuti on huvitav jälgida, kas kodanikeühiskonna ülesehitamisel lähtutakse pigem Euroopa eeskujust, kus on olulised traditsioonid ja eri tasandi suhete regulatsioon või minnakse Ameerika Ühendriikide teed, kus põhirõhk on ühenduste tegevusest osavõtmisel (Hyden, 1997).

1.1.2. Uurimisprobleem ja uurimisküsimused

Oma teooriates kirjeldavad Heater ja Delanty erinevaid kodaniku rolle suhetes riigiga. Nende rollide siseselt on välja toodud see, mida riik ootab oma kodanikelt. Hydeni teooriad käsitlevad aga kodanikeühiskonna kontseptualiseerimist.

Kolmes ülaltoodud dokumendis kumavad läbi kodaniku rollide ning kodanikeühiskonna kontseptualiseerimise mustrid. Uurimisprobleemiks on välja selgitada see, milliste teoorias väljatoodud mudelitega on alusdokumentide puhul tegu.

Uurimisküsimused:

- Missugused nägemused kodaniku rollist kajastuvad Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentides?
- Missuguseid kodanikeühiskonna kontseptualiseerimise mudelid kajastuvad Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentides?

1.1.3. Ülesehitus ja metoodika

Bakalaureusetöö koosneb kolmest suuremast osast:

- esimene osa annab ülevaate mudelitest, mis puudutavad nägemust kodaniku rollist (Heater, Delanty);

- teine osa annab ülevaate kodanikeühiskonna kontseptualiseerimisest, sh kodanike kodanikeühiskonna raames toimuva tegevuse sisust ja kodanikeühiskonna ja riigivõimu vahelistest suhetest (Hyden);
- kolmandas osas toimub eelneva kahe osal väljatöötatud analüüsiraamistike alusel valimi analüüs vastavalt ülalpool kirjeldatud teooriatele.

Uurimisülesandeks on läbi töötada Delanty, Heateri, Hydeni teooriad ja analüüsida Eesti kodanikeühiskonna alusdokumente nende teooriate põhiparameetrite võtmes.

Analüüsivahendiks on kvalitatiivmeetoditest kontentanalüüs. See meetod peaks andma vastuse püstitatud uurimisküsimustele, kuna on piisavalt paindlik erinevalt koostatud dokumentide võrdlemiseks samadel alustel. Esimene analüüsiraamistik põhineb Heateri ja Delanty käsitluste sünteesil, teine Hydeni käsitlusel.

Erineva mahu ja sisu tõttu ei saa Eesti kodanikeühiskonna alusdokumente ülaltoodud raamistiku alusel omavahel võrrelda, vaid tuleb vaadelda kogu valimi diskursust tervikuna.

Uurimismetoodikat on täpsemalt tutvustatud vastavas eraldi osas (vt tagapool).

2. Kodanike rollid kodanikeühiskonnas toimimiseks (Heater, Delanty)

2.1. Sissejuhatuse teooriasse

Kodaniku mõiste on aegade jooksul suurel määral muutunud. Erinevates ühiskondades on kodanikuks olemine tähendanud erinevaid õigusi, aga vastukaaluks ka kohustusi. Tänapäevane sõna kodanik võeti kasutusele prantsuse revolutsionääride poolt. Nende eesmärk oli rõhutada sellega võrdsust ning samuti kadusid varasemad aristokraatlikud tiitlid.

Kodakondsus on mõiste, millega väljendatakse on riigi ja rahva suhete mudelit ehk teisisõnu – kuidas on sätestatud antud riigi ja tema kodanike vastastikused õigused ja kohustused? Samuti uuritakse selle kaudu, missugune on isiku tegelik ühiskonda kuulumise praktika, tema subjektsus ühiskonnas (Kalev 2004).

Kokkuvõtvalt saab nentida iseloomustamiseks, et kodakondsus peegeldab kompleksust. Tegu on pigem suure kogumiga erinevatest tunnetest ning staatusest. Veel täpsemalt saab öelda, et kodakondsus kui poliitilise kogukonna liikmeks olek hõlmab endas kogumit õigustest, kohustustest, osalusest ja identiteedist (Delanty, 2000).

Heater eristab oma töödes kahte suuremat kodakondsuse mõtteviisi: vabariiklikku, mis pöörab põhitähelepanu kohustustele ja osalusele ning liberaalset, mille põhitähelepanu kuulub kodaniku õigustele. Delanty ja Bauböck, kuid mõningal määral ka Heater on välja toonud lisaks eelnevale kahele nägemusele ka kolmanda: kommunitaarse.

2.2. Traditsiooniline liberaalne mudel

Kodakondsuse liberaalne külg on domineerinud viimase kahe sajandi vältel ning domineerib niisamuti tänapäevalgi. Võrreldes vabariikliku mudeliga, on liberaalne kodaniku jaoks mugavam ning nõuab vähem. Põhiliseks iseloomujooneks on lõdva

pühendumusega suhe riigi ja kodaniku vahel. Kodanikele on antud õigused, mida riik austab. Selle käigus sekkub riik võimalikult vähe üksikisiku ellu.

Prantsuse revolutsioon tõi kodakondsuse mõistele olulisema tähenduse sotsio poliitilises struktuuris. Kuid siinkohal ei saa mainimata jätta Briti mõjusid, kus monarhi ning alama suhteskeemile tuli kõrvale riigi ja kodaniku suhe. J. Locke kirjutas 17. sajandi teisel poolel oma töös, et inimestel on loomulikud õigused: igal inimesel peaks olema vabadus ja võrdsus säilitada oma elu, vabadust ja vara (Heater, 1999).

Millised on siis liberaalsed väärtused? Ühena on toodud mõõdukust. Ei toetata fanatismi ja ekstremismi, sest need viivad sallimatuseni. Liberaalne kodanik peab mõistma ühiskonna pluralismi – ela ja lase teistel elada. Siinkohal ei eitata pingeid ja lahkarvamusi, kuna need on elu loomulik osa (Heater, 1999).

Lahates lähemalt liberaalse mudeli sisu, saab öelda, et kõik on võrdsed. Kodanikel ei ole kohustust osaleda avalikus elus, kui nad seda just ise ei soovi. Niisamuti ei ole kodanikel üksteise eest kohustusi. Riigi roll on aga siduda kodanikud ühtseks ning suureks orgaaniliseks massiks. Kodakondsuse all mõistame inimese eraelu ja erahuvide tagamist, riik omalt poolt kindlustab seadustega subjektide julgeoleku. Riigi rolliks jääb rohkem öövahi roll (Heater, 1999).

Liberaalse mudeli oluliseks punktiks erinevalt vabariiklikust on ka rikkuse juurdekasvu soosimine. Kapitalistlikud muutused ühiskonnas aitasid suuremal või vähemal määral kaasa liberaalse kodakondsuse mudeli arengule. Kapitalism tõi endaga kaasa sotsiaalse volavuse kasvu. Kodanike enda individuaalset initsiatiivi hakati soosima, samuti muutus turulepääs äärmiselt vabaks. Kapitalism omakorda nõrgendab egalitaarset poliitilist struktuuri ja annab eelise majanduslikele suhetele (Heater, 1999).

Samas võib mõningatel juhtudel sattuda kodanikuks olemine vastuollu kapitalismiga. Riik astub kodaniku poolele selleks, et vähendada ebaõiglast ja absoluutset vabadust rikkuse suurendamiseks. Üheks võimaluseks on reguleerida turgu seadustega (näiteks keelatakse kartellide ja monopolide moodustamine). Teiseks võimaluseks on suurendada makse suurema sissetulekuga inimestele selleks, et rahastada heaolu ja hariduse teenuseid kogu rahvuse heaks (Heater, 1999).

SOTSIAALNE KODAKONDSUS JA UUSLIBERALISM

Liberaalse mõtlemisega käib tihti kaasas idee, et täismahus kodakondsus ei saa eksisteerida sotsiaalsete õigusteta. Samuti leitakse, et sotsiaalsete õiguste laienemine on tegelikkuses märkimisväärselt õõnestanud kodakondsuse mõistet. Siit tuleneb uusliberaalne vastumeelsus sotsiaalsele kodakondsusele. Oma väljenduse leiab see mitmetes pragmaatilistes ja ideoloogilistes argumentides.

Raske on keskenduda võrdsema ühiskonna loomisele kui teadvustame endale päritavat ebavõrdsust. Samuti ei ole rikaste lääneriikide katsed kaotada ebavõrdsust märkimisväärset kasu toonud. Sotsiaal - liberaalsed lubadused parematele elutingimustele viivad vaid süsteemis pettumuseni. Taolised süsteemi toodetud mittetäielikud kodanikud võivad kaotada enesehinnangu ja initsiatiivi osaleda ühiskonnas täisväärtuslikult (Heater, 1999).

Neo - liberaalne suund ei eita vaesust, kuid ta soovib näha ka omapoolset initsiatiivi. Näitena leidis N. Tebbit, et töötud peaksid pigem oma jalgrattale ronima ja tööd otsima. L. Mead oli 1986. aastal omakorda seisukohal, et töökoha olemasolu tuleks vaadelda samasuguse sotsiaalse kohustusena nagu maksude maksmist ja seadustele kuuletumist (Heater, 1999).

Oma tee inimeste südamesse leiab uusliberaalne lähenemine progresseeruva maksusüsteemi mittepooldamisega. Minimaalriik on see, mis peab olema tagatud. Riik ei tohiks sekkuda, kui seda just ilmtingimata vaja ei ole. Paraku on tulemuseks üpriski tugev polariseerumine: tipp on rikas ja isekas, all meeltheitev vaesus (Heater, 1999).

TÄNAPÄEVASED LISAELEMENDID

Tänapäevaks on tugevalt esile kerkinud ka keskkondlikud õigused. Neid võib kutsuda kolmanda põlvkonna õigusteks. Siinkohal tasub mainida, et esimeseks põlvkonnaks saab pidada tsiviilõiguslikke ja poliitilisi õigusi ning teiseks põlvkonnaks sotsiaalseid ja majanduslikke õigusi (Heater, 1999).

Keeruline on paigutada keskkondlikke õigusi liberaalse kodakondsuse raamistikku. Ei ole kerge määrata kindlaks isegi seda, milliseid õigusi või kohustusi peaks see sfäär hõlmama. Paigutades inimese kui kodaniku suhtesse õhu, vee, osoonikihi ja muude keskkonnatingimustega, saab kodaniku klassikaline kontseptsioon viidud väga kaugemale oma varasematest piiridest. Poliitiline kodakondsus leiab seose keskkondlikuga valdkonnas, mis puudutab kodaniku kohustust osaleda aktiivselt ka selles, et vältida kaaskodanike kahjulikku mõju keskkonnale (Heater, 1999).

Kodakondsusest ei puudu kunagi õigused. Keskkondliku kodakondsuse õigused võiksid olla kahte sorti: individuaalsed ja globaalsed. Samas ei saa mainimata jätta, et neid tuleb jälgida ennekõike kui sihtmärke mitte kui tegelikke saavutusi. Liberaalsest kodakondsusest lähtuvalt saab kodaniku kohustuseks kaitsta keskkonda. Kodanik peab tundma vastutust nii oleviku kui ka tulevaste põlvkondade ees. Burke on muuhulgas öelnud, et ühiskond on leping. See on partnerlus mitte ainult nende vahel, kes elavad või kes on juba surnud, vaid ka nende vahel, kes pole veel sündinud (Heater, 1999).

Keskkondliku kodakondsuse kasuks räägib fakt, et vastutustunde roll ja kohustus on siin rohkem märgatavad kui varasemates komponentides. Hea kodanik on see, kes vaatleb kõiki valitsuse harusid ja teisi kodanikke (Heater, 1999).

Keskkondlikul kodakondsusel nagu ka kõigel muul on oma valupunktid. Esiteks võib ühe isiku või grupi huvide tagaajamine põhjustada teise grupi diskrimineerimist. Näiteks on vastuolus ühe inimese õigus puhtale õhule teise inimese õigusega suitsetada. Teiseks tekib vastuolu piiratud keskkonnaressursside ja vaeste inimeste õiguse vahel paremale elule. Kolmandaks on vastuolu keskkondliku agenda asetamisel liberaalsesse raami. Tsiiviilõiguslik kodakondsus, mis pooldab ressursside ekpluateerimist, ei saa koeksisteerida keskkondlikuga, mis oma iseloomult pooldab ettenägelikku säilitamist (Heater, 1999).

SAJANDIVAHETUSE ARENGUD

Liberaalne demokraatia on leidnud praktikas kõige laialdasemalt kasutust. Praegusel ajajärgul on saanud kodanikustaatuse rohkem inimesi kui kunagi varem ajaloo jooksul. Siinkohal vajavad ülevaatamist need punktid kodanike õigustest, mis lähtuvad riikide

konstitutsioonidest. Enamasti jaotuvad need kolme gruppi: tsiviilõiguslikud, poliitilised, sotsiaalsed õigused. Riigiti esineb erinevusi, kuna ajalooline taust on erinev, kuid leiab ka palju sarnast:

- tsiviilõiguslikud: vabadus ringi liikuda, õigus omada vara, õigus riigi kaitsele. Samas kohustus maksta makse, võtta osa sõjaväelisest teenistusest;
- poliitilised: õigus/kohustus hääletada, õigus sõna võtta;
- sotsiaalsed: õigus töötada, õigus sotsiaalsele kaitsele (Heater, 1999).

Riikide praktikas on oluliseks muutnud küsimus sellest, kas konstitutsioon peaks vertikaalseid suhteid reguleerima sama kindlakäeliselt kui horisontaalseid suhteid.

LIBERAALSELE MUDELILE ISELOOMULIKUD JOONED KOKKUVÕTVALT:

- lõtv pühendumine riigi ja kodaniku vahel;
- riigi võimalikult vähene sekkumine üksikisiku ellu;
- staatuslik võrdsus;
- kodanikel pole kohustust osaleda avalikus elus;
- kodanikel ei ole üksteise ees kohustusi.

2.3. Vabariiklik traditsioon

Üha enam pööratakse tagasi algse (vabariikliku) kodakondsuse mudeli juurde, mis vaatab mööda sotsiaalsetest ja majanduslikest õigustest, kuna just neid sageli ei austata. Seega jääb põhitähelepanu alla mudeli tsiviilõiguslik ja poliitiline sisu. Antud mudelit nimetatakse ka kodaniku vabariiklikuks mudeliks. Selle väljendi esimene pool rõhutab kodaniku kaasahaaratust poliitikasse ja tema toetust kogukonnale. Teine pool aga konstitutsioonilist süsteemi ning võimu jagamist, et vältida autoritaarsuse teket. Väga paljud kõrgelt hinnatud kirjanikud – filosoofid on aegade jooksul vastavat teemat käsitlenud. Aristoteles, Cicero, Machiavelli, Rousseau kui nimetada ainult mõningaid neist. Siinkohal on hea alustada Aristotelesest ja tuletada meelde mainitud suurmeeste mõtteid. (Heater, 1999).

Kui vaadata Vana - Kreekat, siis sealne kodakondsuse väljendus ei olegi nii kaugel tänapäevasest vabariiklikust arusaamisest. Samas on isegi Sparta ja Ateena lähenemised erinevad. Sparta on tuntud oma kodanike tähelepanu juhtimisel kohustustele, eeskätt sõjaväeteenistusele. Ateena on kuulus kodanike osaluse tõttu valitsemis- ja kohtulikes funktsioonides (Heater, 1999).

Aristoteles pidas oluliseks riigi elanikkonna sidusust. Kodanike hulk peaks olema piisavalt kompaktne selleks, et tunda teineteise karaktereid. Ainult sel moel on võimalik saavutada kooskõla. Kodaniku heaks iseloomujooneks on mudel, mille kohaselt kodanikud jagavad omakeskis valitsemist, samal ajal valitsetakse ka nende endi üle. Oluline nõue, millele inimesed peavad vastama, on headus. Need, kes osalevad ühiskondlikus elus, muutuvad ise küpsemaks. Aristotelese järgi on inimene olemuselt loom, kes on mõeldud polises elamiseks. Aristoteles mõistis ka hariduse rolli. Kodanikke on vaja läbi iseloomu vormimise juhtida heade omaduste suunas (Heater, 1999).

Vastavad arusaamad sisaldavad ka oma miinuseid. Nimelt puudutab see rohkem eliiti, kellel on piisavalt vara, et ära elada. Neil meestel, kes töötavad täiskohaga elatise teenimise eesmärgil, pole kunagi piisavalt vaba aega, et end harida või osaleda poliitikas. Seetõttu on vähem rikest raske saada headeks „õigeteks“ kodanikeks (Heater, 1999).

Cicero on oma mõtteid avaldanud mitmetes teostes, seetõttu puudub üks ja ainus kodakondsust puudutav kogum. Ometi on just tema üks mõjukamaid moraalset kirjutanud filosoofe, selleks ta jäi kuni 19. sajandini. Cicero isikus tulevad välja korruga filosoof ja jurist. Tema mõttekäikudele andis erilise kaalu stoiline eetika. Cicero leidis, et inimene peab kasutama oma rääkimisandi ja moraalset – ratsionaalset mõtlemisvõimet vooruslikeks tegudeks. Kui inimene seab oma kaaskodaniku, kogukonna ja riigi tagaplaanile oma enda huvide saavutamiseks, siis ta eitab oma sotsiaalse looma olemust (Heater, 1999).

Machiavelli oli realist, võib öelda, et kohati pessimist. Tema seisukohtade hulka kuulub muuhulgas ka see, et sõda on tavalisem kui rahu, despootlik valitsus on enam levinud kui vabariiklik ja omakasupüüdlikkus on tavalisem kui hea kodanik olemine. Samas on head kodanikud riigi sõjalise turvalisuse ja riigi vabariikliku vormi säilitamise vaatenurgast esmatähtsad. Siit tulenevalt on kodakondsus võimalik ainult vabariigis. Oma

Diskursustes deklareerib Machiavelli, et seal, kus ei eksisteeri sõjalist distsipliini, ei saa olla häid seadusi ega ka midagi muud head (Heater, 1999).

Hea kodanik peab elama aktiivset elu, seda nii sõjaväelises kui ka tsiviilisiku mõttes. Tsiviilisikuna peaks kodanik tundma positiivset huvi poliitika vastu ja eemale pöörduma eraelu rikkustest ja luksusest. Hea kodanik peab pühendama oma elu üldsuse heolule. Sõjaväeline kasvatus on oluline selleks, et muuta kodanikke patriootlikumaks. Machiavelli leiab, et taolised patriootlikud kodanikud – sõdurid teenivad oma riiki palju efektiivsemalt kui palgasõdurid (Heater, 1999).

Oma Ühiskondlikus leppes pööras Rousseau märkimisväärset tähelepanu kodakondsuse mõistele. Ta pidas kalliks vabadust. Rousseau sõnul ei saa riik eksisteerida vabaduseta, vabadus ilma voo ruseta ja voo rus ilma kodaniketa (Heater, 1999).

Tema põhiküsimuseks jäi küsimus sellest, kuidas säilitada kodanike vabadus kui moraalne õigus ja samal ajal alluda valitsusele, mis on oluline nende turvalisuse seisukohalt. Rousseau lahenduseks sai nn „üleüldine tahe“. Kasutades oma voo ruslikku otsustusvõimet, suudavad suveräänsed inimesed teha otsusi, mis on kasulikud kogu ühiskonnale. Kodanikud käituvad riigikuulekalt ja alluvad „üleüldisele tahtele“. Riigi ülesandeks on oma kodanike hõlmamine ja orgaaniliseks tervikuks sidumine. Siit tuleb ühiskondlikku leppe mõiste (Heater, 1999).

KODAKONDSUSE ÜLESANNE

Kodakondsuse ülesandeks on ühendada üksikisik ja riik sümbioossesse suhtesse nii, et vabariiklik poliitika saaks loodud ja alal hoitud ning kodanik saaks sellest tulenevalt nautida oma vabadust. Siit tulenevalt saab üksikisik olla tõeliselt vaba vaid vabariigis ja vabariik saab eksisteerida vaid tänu kodanike toetusele.

Rousseau mõtete hulka kuulub lause, et inimene sündis vabana, aga igal pool ümbritsevad teda ahelad. Liberaalne moodus seda olukorda lahendada on suurendada kodanike õigusi eraelule, vähendades riigi rolli. Kuid Rousseau ei soovinud neid ahelaid eemaldada, ta soovis teha nad legitiimseks. Tema eesmärgiks oli muuta need ahelad sidemeks, mis ühendaks inimesi moraalse ja positiivse vabaduse vormiga: vabariikliku

teega. Lähtudes sellest, on kodakondsuse üheks ülesandeks tagada vabadus, teiseks ülesandeks on toetada vabariiklikku riiki (Heater, 1999).

Kodakondsus toob kaasa parima riigivormi – vabariigi. Vabariiklik riik toetub konstitutsioonile. On öeldud, et keskmist tüüpi konstitutsioon on parim. Erinevustele tuleb vaadata kui tugevustele, mis hoiavad üksteisel silma peal (Heater, 1999).

KODAKONDSUSE SUUNDUMUS

Kodakondsus üksi ei suuda tagada ei vabadust ega ka vabariiklikku korda, selleks on vaja vabariiklikku tüüpi kogukonnatunnetust ja üksmeelt. Seadused ei suuda taolist üksmeelt tekitada. Siin tulevad mängu sotsiaalsed sõprussuhted ja harmoonia. Selle sama järelduseni jõudsid nii Aristoteles, Machiavelli kui ka Rousseau. Viimane pidas üksmeele loomiseks vahendiks näiteks teatriskäimist, festivalide ja etenduste korraldamist (Heater, 1999).

Kodakondsus nõuab mõistuse iseseisvust, vastasel juhul manipuleerimine või korruptsioon hävitavad selle. Kodanikud peavad olema sotsiaalselt ja majanduslikult sõltumatud. Samuti peab kodanikel olema piisavalt aega, et pöörata tähelepanu oma tsiviilõiguslikele tegevustele (Heater, 1999).

Üldiselt pooldatakse mõõdukust. Rikkad ei peaks domineerima poliitikas, vaid keskklass. Rousseau sõnul on sotsiaalne riik soodne inimestele ainult juhul, kui kõik omavad midagi, aga mitte keegi liiga palju (Heater, 1999).

KODAKONDSUSE OMADUSED

Omakasu, mis on niivõrd ahvatlev, peab andma teed kõrgemale ja ülemale kodanikukohusele. See on märk tõelise kodaniku mudelist. Vanad kreeklased juhtisid tähelepanu neljale iseloomuomadusele, milleks olid mõõdukus, õiglus, julgus ja arukus. Alljärgnevalt tuleks vaadelda julgust, mida saab laiendada patriotismini, ja otsustusvõime jaoks tarvilikku arukust (Heater, 1999).

Kõik eelnevalt läbikäidud filosoofid hindasid kodanikuvaprust, mille kohaselt on üllas surra oma kodumaa eest. Nii nagu julgus vajab väliskeskkonna mõju, vajab seda

patriotism – neid on vaja teadlikult istutada inimeste mõtetesse. Patriotismil ei ole vaid sõjaväelist tähendust. Kui kodanikud peaksid armastust oma kodumaa vastu näitama, tagades selle funktsioneerimise, siis peaks neil ka olema võimalus kasutada oma poliitikaline hinnangu andmise oskust. Tegevus on oluline kodakondsuse omadus, tegevusetus seda pole (Heater, 1999).

KODANIKU ROLL

Kodanikukohus tähendab õpitu praktikasse panemist. Vabariikliku mudeli aluseks on põhimõte, et kodanikud teavad, millised on nende kohustused ja neisse on programmeeritud moraalne kohustus neid täita. Isikut ei peeta vääriliseks nimetada kodanikuks, kui ta ei täida oma kohustusi (Heater, 1999).

Vabariiklik mudel on lihtne: kui pole kohustusi riigi ees, siis ei ole ka vabariik võimalik. Kui kodanikud ei ole nõus võitlema vabariigi eest, siis hõivab selle välisvaenlane; kui kodanikud ei võta osa avalikust elust, siis viib see korrupsioonini ja võimalik, et isegi autoritaarse riigikorralduse. Seetõttu on oluline otsene sekkumine, mis viib inimese tähelepanu mujale tema enda asjadest. Sel moel on kodanik omakorda riigi vahikoeraks (Heater, 1999).

Sõjaväelase sekkumine on üpriski selge. Palju on rõhutatud ajaloo sõjaväelaste olulisust ja sõjaväekohuse ülimuslikkust. Tsiviilisiku kohustused riigi ees sõltuvad aga riigi enda konstitutsioonilistest korraldustest (Heater, 1999).

KODANIKUKS KUJUNEMINE

Kodanikuks kujunemine on pikaajaline protsess. Vabariikliku mudeli vaatenurgast on täisväärtusliku kodaniku kujunemiseks tarvilik õige haridus. Õige haridus viib inimesi lähemale, aitamaks mõista terve kogukonna huve, mitte ainult enda omi. On isegi leitud, et kodanikke peaks alati harima suunas, mis sobiks riigi konstitutsiooniga. Juba Montesquieu leidis, et armastus seaduste ja oma riigi vastu peaksid olema hariduse põhitähelepanu all. Oma roll on ka vanematel, kelle kodanikukohuseks on tutvustada oma lastele õigeid väärtusi. Kui see on tehtud, siis saab kool edasi kujundada arusaamisi

reeglitest, võrdsusest, võistluslikkusest, vennalikkusest ja soovist ühiskondliku heaksiitu pälvida (Heater, 1999).

Oma roll on ka religioonil kodanikuks kujunemise juures. Eriti Vanas - Kreekas ja Roomas. Vastupidiselt kristlusele, mis rõhutab alandlikkust ja hauatagust elu, aitas nende riikide traditsiooniline usund kaasa ka ühiskonnaelus osalemisele, see hoidis üleval vabariiklust ja vabadust. Rousseau pidas oma töödes ateisimi eimillekski, kristlust imelikuks ja vaimulikkonda ohtlikuks. Tema soovitusena oli tsiviilreligioon. See peaks koosnema artiklitest, mitte religioosetest dogmadest ja sisaldama tundmusi, milleta ei saaks olla hea kodanik (Heater, 1999).

Tocqueville, vastupidiselt Rousseuale, tervitab kristlust. Tema arvates on see vabadusest rääkides loomulik kaasaskäija. Kristlus julgustab kogukonnatunnetust ja seeläbi patriotismi. Tema öeldud on ka väide, et religiooni puhul on tegu ühiskondlike tavade valvuriga, ühiskondlikud tavad garanteerivad seadused ja see omakorda on vabaduse tagatis (Heater, 1999).

VABARIIKLIKU SUUNA ELAVNEMINE

18. sajandi lõpust alates on vabariiklik mudel andnud teed liberaalsele. Viimasel ajal on vana interpretatsioon taas elustunud liberaalse suuna nõrkuste väljatuleku tõttu. Väidetakse, et liberaalne suund, mis pani rõhu individuaalsetele õigustele, viis tasakaalust välja kohustused ja kogukonnatunnetuse (Heater, 1999).

Üks põhjustest, miks vabariiklik mudel on viimasel ajal rohkem pinnale ujunud on see, et lääneriikides on palju neid, kes lõikavad kasu sotsiaalsest turvalisusest. Neid inimesi kutsutakse „*free rideriteks*“ – inimesed, kes oma kohuseid ei täida ja midagi riigile vastu ei anna (Heater, 1999).

Nõuded kodanikele on väga kõrged. Kodanikuks olemine ei ole lihtne. Poliitikas osalemine nõuab energiat ja pühendumist. On öeldud, et tänapäeva kodanikud ei hiilga üheski kolmes olulises vabariikliku mudeli kategoorias: ressursside, võimaluste ja motivatsiooni olemasolus. Tekib küsimus, kui paljud on tegelikkuses selleks valmis. Tänapäeval kerkib sellega seoses esile mitmeid probleeme (Heater, 1999).

Kodanikuõigus muutub eliidi mängumaaks, teised täidavad vaid nominaalset rolli. Vaid eliit on hästi haritud, majanduslikult kindlustatud, et osaleda formaalses poliitikas. Samuti on neil selleks piisavalt aega. Kaasaegne vabariiklik kodakondsuse mudel vaatab mööda ka survegruppide, kaubandusliitude ja heategevuse osalusest avalikus elus. Tasub ära märkida ka seda, et mehed on hõivatud formaalses poliitikas sagedamini kui naised. Naiste rolliks jääb haaratus tsiviilühiskonnas. Ei tasu imestada, et feministid ei poolda vabariiklikku mudelit (Heater, 1999).

Ehkki ajalooliselt on peetud sõjaväe rolli kodaniku kujundamisel äärmiselt oluliseks vabariikliku kodakondsuse mudelis, siis tänapäeval see enam nii suurt mõju ei avalda. Suur osa riikidest on üle läinud professionaalsele, palgalisele sõjaväele. Kodanike kujundamise roll peab jääma vaid koolihariduse pärusmaaks. Mõningates koolides on võimalik suunata õpilasi nende vabal tahtel ühiskondlikule tööle. Seeläbi peaks suurenema inimeste kogukonnatunnetus (Heater, 1999).

VABARIIKLIKULE TRADITSIOONILE ISELOOMULIKUD JOONED KOKKUVÕTVALT:

- Vastastikune tugev seos ja pühendumine riigi ja kodaniku vahel;
- mõõdukuse pooldamine;
- kõrged nõuded kodanikule;
- hea kodanik peab elama aktiivset elu, sh aktiivset poliitilist elu;
- religiooni ja hariduse rolli rõhutamine;
- kodanike otsused peavad lähtuma kasust tervele ühiskonnale;
- kodakondsuse rolli tähtustamine;
- poliitilise ühtsuse vajalikkus.

2.4. Kommunitaarne suund

Kommunitaarses suunas on oluline koosolemise ja kohustuse mõiste. Rohkem kui millelegi muule rõhutatakse kuuluvusele ja identiteedile. Inimestel on kergem end identifitseerida selle järgi, millisest kogukonnast nad on pärit. Nende jaoks ei väljenda kogukond vaid seda, mis neil on, vaid ka seda, kes nad on.

Kommunitaarne suund reageerib teravalt liberaalse individualismi ja kodakondsuse interpretatsiooni kui õiguste nautimise vastu. Tasakaal õiguste ja vastutuse ees tuleks üle vaadata. Üks oluline moodus selleni jõudmiseks on perekondlike väärtusi positiivselt esile tõsta. Teiseks mooduseks on heaolu tagavate kulutuste vähendamine (Heater, 1999). Kommunitaristlike väärtuste hulka kuuluvad need väärtused, mida üleüldiselt saab kutsuda kultuuriliseks konsensuseks: perekond, religioon, traditsioonid ja rahvus. (Delanty, 2000).

Kogukonda nähakse tihti utoopilise väärtusena, mille nii ühiskond kui ka riik hävitasid. Kommunitarism üritab taastada kogukonna kadunud dimensiooni. Liberaalne arusaam kogukonda kuulamise kohta on kommunitaristide jaoks liiga formaalne, kuna ta eitab avalikust elust osavõtmise ja identiteedi dimensioone. Just need kaks mõõdet liidavad kogukonna liikmed omavahel kokku. Taoline kollektivism erineb sotsialistlikust selle poolest, et peetakse kalliks kultuurilisi, mitte materiaalseid väärtusi (Delanty, 2000).

Lisaks poliitilisele kogukonnale muutub oluliseks ka kultuuriline kogukond. Kultuurilise kogukonna õitsemiseks ja identiteedi säilitamiseks on tarvilik riigipoolne toetus. Eriti oluliseks muutub see siis, kui riigis on suuri vähemusrahvuste grupe. Liberaalse mudeli lähtekohast on see võrdse kohtlemise põhimõtte reetmine (Delanty, 2000).

Vastupidiselt liberaalidele, kes kaitsevad vähemusgrupe, muretsevad kommunitaristid enamuse kultuuri kaitsmise pärast. Kommunitaarses diskursuses mõistetakse kogukonna all domineeriva kogukonna kultuuri, mida riik ametlikult tunnustab. Poliitiline kogukond toetub paraku kultuurilisele ja seetõttu peavad vähemused ja sisserändavad grupid kohanema selleks, et osa võtta poliitilisest kogukonnast (Delanty, 2000).

Iseloomulikuks jooneks kommunitarismi juures on demokraatia hooletussejätmine. Usutakse täies ulatuses kodakondsuse teooria õnnestumisse. Putnami kohaselt viib tugev kokkuhoidev kodanikeühiskond tugevama riigini, milles omakorda demokraatia saab õitseda (Delanty, 2000).

Bauböck on oma töödes käsitlenud kolme lähenemist kodakondsusele: vabariiklikku, rahvuslikku ja sotsiaalset. Kommunitaarse mudeli all saab ära tuua tema lähenemise nn „meie ja nemad“ eristamisele rahvuslikus kontseptsioonis.

Rahvuslik kontseptsioon eristab järgalt mittekodanike gruppe: ühele poole seatakse need, kes saaksid soovi korral rahvusliku kogukonna täieõiguslikeks liikmeteks; teisele poole need välismaalased, keda tuleks kaasata kogukonda ainult ajutiselt või piiratud võimalustega. Rahvusliku kontseptsiooni kohaselt on võimalik organiseerida pagulaste kogukondasid rahvuslikel eesmärkidel. Emigrandid ja emigrantide järglased on seotud oma endise kodumaaga, kui nad jäävad oma algse kodakondsuse juurde. Väljarändamine võib nendele kodanikele olla keeruline ning kodakondsus kandub seeläbi edasi järgnevatele põlvvedele, kes ei ole sündinud oma kodumaal. Siit tulenevalt saavad pagulastegrupid osaleda aktiivselt oma päritolumaal poliitilistes otsustes. Näitena saab tuua valimistel osalemise või mitteosalemise (Bauböck, 1998).

Isegi kui taolised väljarännanud kodanikud loobuvad oma algsest kodakondsusest, siis emigrandid ja nende järeltulevad põlvned jäävad osaks rahvuslikust kogukonnast ikkagi sünni ja põlvnemise alusel. Mõningatel juhtudel nende kodanike naturalisatsioon teeb nad veelgi väärtuslikumaks päritolumaale. Kodanikud saavad mõjutada selle riigi, kus nad elavad, poliitikat oma päritolumaale soovitud suunas. Näitena saab tuua mitmeid kuuba - ameeriklasi, kes elavad Ameerika Ühendriikides, kuid mõjutavad poliitikat emamaale sobilikus suunas (Bauböck, 1998).

Kriitikud on seda meelt, et kommunitaarse suuna esindajad ei ole päris täpselt suutnud defineerida kogukonna mõistet. Muretsetakse ka nende inimeste tõrjumise pärast, kes ei kuulu kogukonda. Ei mõisteta, kuidas on võimalik kaitsta kogukonna kui terviku huve samal ajal, kui sinna kuuluvad nii paljud erinevad grupid (etnilised grupid, noored, vanad, mehed, naised jne). Seoses perekondlike väärtuste mainimisega oma mudelis tundsid feministid kirvest oma pea kohal – kas see mitte ei tähenda taaskord naiste pliidi juurde naelutamist ja vägisi põlle ettepanekut (Heater, 1999).

KOMMUNITAARSELE SUUNALE ISELOOMULIKUD JOONED KOKKUVÕTVALT:

- kodanikele tagatud liigsete hüvede kärpimine;

- avalikust elust või kogukonna elust osavõtmise vajalikkus;
- kogukonna ühtse identiteedi olulisus;
- kultuurilise ühtsuse vajalikkus;
- kogukondliku tegevuse olulisuse rõhutamine kodaniku rolli täitmisel (pere, eeskujulik käitumine jne).

3. Riigi ja kodanikeühiskonna suhted (Hyden)

3.1. Sissejuhatus teemasse

Kodanikeühiskonna mõiste on dünaamiliselt muutunud üheskoos riikide arenguga. Antiikajal võis selle all mõista poliitilist kogukonda, valgustusajastul ühiskonna kõrgeimat arengujärku. Tänapäevases mõistes muutuvad oluliseks 18. sajandi filosoofid, kes on enim mõjutanud modernset kodanikeühiskonna mõistet (Hyden, 1997).

Riigi ja kodanikeühiskonna suhete paremaks lahkamiseks on hea tuua alljärgnevalt paar tänapäevast kodanikeühiskonna määratlust:

- a) kodanikeühiskonna all mõistetakse riigist ja ärielus suhteliselt sõltumatut ühiskonnasfääri, mille sees üksikindiviidid ja rühmad teevad koostööd selleks, et edendada oma huve ja väärtusi;
- b) kodanikeühiskonna teine tähendus on ühiskond, milles inimese põhiõigused ja – vabadused on kaitstud ning kus tal on võimalik poliitilisi otsuseid mõjutada (Lagerspetz 2004).

Demokratiseerumise ja arengu lähtekohalt on kodanikeühiskonnal kaks selgejoonelist rolli: a) aitab mobiliseerida ressursse moel, milleks riik üksi võimeline ei ole; b) aitab inimesi kaasa haarata demokraatlikesse tegevustesse. Praeguseks on selge, et kodanikeühiskonda ei saa vaadelda lahus turust või riigist (Hyden, 1997).

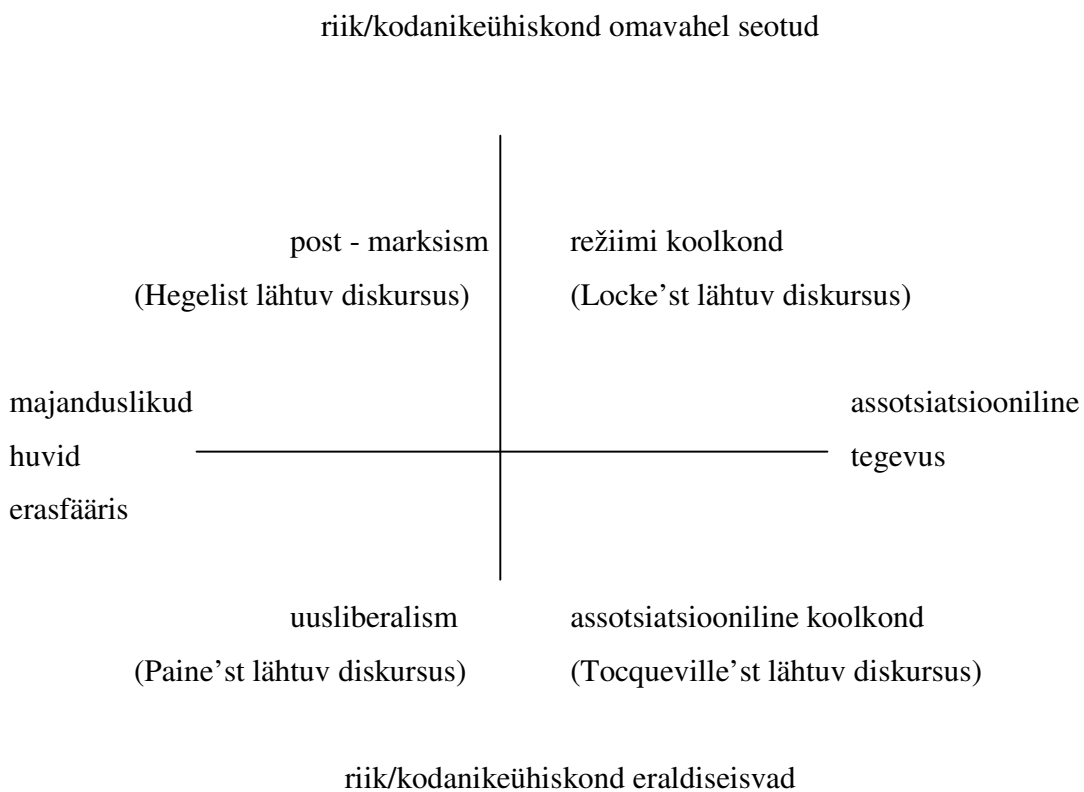
Riigi ja kodanikeühiskonna suhete käsitlemisel omavad olulist rolli Hegeli, Locke'i, Paine' i ja Tocqueville' i tööd. Suuresti tänu neile saame vastavate parameetrite alusel paigutada joonisele neli erinevat lähenemisviisi (*joonis 1*) . Olulised parameetrid, mida tuleks jälgida on: a) kas kodanikeühiskond on eelkõike majanduslik või sotsiaalne fenomen ja b) kas kodanikeühiskond on olulisel määral riigist autonoomne või on riik ja kodanikeühiskond omavahel orgaaniliselt seotud (Hyden, 1997).

Nende parameetrite alusel jagunevad koolkonnad neljaks:

- post – marksism (lähtub Hegelist);
- režiimi koolkond (lähtub Locke'ist);
- uusliberalism (lähtub Paine'ist);
- assotsiatsiooniline koolkond (lähtub Tocqueville'ist).

Joonis 1

Erinevad lähenemised kodanikeühiskonnale

Hyden 1997

Need neli koolkonda annavad kõik oma erilise lähenemise kodanikeühiskonnale. Ehkki koolkonnad ei ole täielikult eraldiseisvad, realiseeruvad läbi nende 4 omaette diskursust. Euroopa kodanikeühiskonna arengut on rohkem mõjutanud Locke'i ja Hegeli lähenemised, Põhja - Ameerika on enam mõjutatud Paine'i ja Tocqueville'i kirjutistest.

Esimeses on olulisemaks orgaanilised suhted riigi ja kodanikeühiskonna vahel, teises on esiplaanil turg ning ühenduste aktiivne roll.

Assotsiatsioonilises ja režiimi koolkonnas suhtutakse positiivselt kodanikeühiskonda ja selle võimesse panustada arengusse. Ignoreerides ühiskondlike struktuuride rolli, panustatakse üksikisikutele andes neile suures ulatuses tegutsemisvabadust. Ülejäänud kaks koolkonda (post - marksism ja uusliberalism) suhtuvad tähelepanelikumalt saavutustesse, mida kodanikeühiskond suudab omapäi saavutada.

3.2. Post – marksism (Hegel)

Hegeli seisukohad

Hegel lõhub kodanikeühiskonna traditsioonilise lähenemise, mille kohaselt on viimane loomulik fenomen. Tema arvates on kodanikeühiskond ajalooliste protsesside tulem. Hegel leiab, et tööjaotus põhjustab ühiskonna kihistumist ja suurendab nende kihtide vahelise konflikti tekkimise ohtu. Kodanikeühiskond seisab kodanike ja seadusandliku jõu vahel ning vahendab nende huve. Tugeva riigi puudumisel kuhjuvad konfliktid ja kodanikeühiskond võib end hävitada. Hegeli kohaselt riik kaitseb ühishuve, sekkudes kodanikeühiskonna tegevustesse (Hyden, 1997).

Koolkonnale iseloomulikud jooned

Hegeli käsitlusele on iseloomulik **majandussfäärikesksus**. Tema käsitluses koosneb kodanikeühiskond turust, kommertssektorist ja institutsioonidest, mis on vajalikud turu funktsioneerimiseks ja ühiskonnaliikmete majanduslikuks kaitseks. (Shils, 1992).

Sarnaselt uusliberaalsele koolkonnale teadvustavad ka marksistid tooniandva majanduse poolt moodustatud sotsiaalsete struktuuride olulisust. Nad suhtuvad optimistlikult struktuursetesse reformidesse. Koolkond leiab, et sellised reformid võivad olla teostatavad, kuid nende mõjul suureneb kihistumine ja seeläbi pööratakse enam tähelepanu eliidi huvidele. Marksistliku koolkonna põhipunktiks on see, et poliitikas osalemine on seotud inimese staatusega. Poliitikast võtab osa eliit, kellel on piisavalt ressursse (Hyden, 1997).

Marksistidel on väga vähe öelda kodanikeühiskonna teemadel. Nad olid rohkem huvitatud riigivõimu haaramisest kui pluralistlikust korraldusest. Riik eksisteerib selleks, et kaitsta ühishuvi, mida ta defineerib, sekkudes kodanikeühiskonna tegevustesse (Hyden, 1997).

Eraldi tuuakse välja, et lisaks ühistele väärtustele toob kodanikeühiskonna esilekerkimine endaga potentsiaalselt kaasa erinevate gruppide huvide konflikti (Hyden 1997).

3.3. Režiimi koolkond (Locke)

Locke'i seisukohad

Locke'i järgi tõuseb riik esile ühiskonnast ja on tarvilik konfliktide vältimiseks. Ta rõhutab vajadust piirata riigi suveräänsust selleks, et säilitada individuaalsed vabadused, mis tulenevad loomuõigusest. Valitsejate ja valitsetute vahel peab olema leping, mis austab inimeste õigusi, kuid samas suudab kaitsta kodanikeühiskonda hävitava konflikti eest. Loomuõigus ei ole absoluutne ning seda tuleb piirata selleks, et kodanikeühiskond saaks õitseda. Demokraatia alustalaks on konstitutsiooniline korraldus, mida austavad nii riik kui ka kodanikeühiskond (Hyden, 1997).

Koolkonnale iseloomulikud jooned

Koolkond on seotud assotsatsioonilise koolkonnaga, kuid siin kuulub põhitähelepanu konstitutsioonilisele seadusele ja selle olulisusele, tagamaks keskkonda kodanikuühendustele. Teisisõnu keskendub režiimi koolkond raamistikule, milles kodanikeühiskond saab kasvada, assotsatsiooniline koolkond selle sisule (Hyden 1997).

Antud koolkond keskendub **režiimi olemusele**. Põhirõhk on sellel, kuidas peaksid riigi ja kodanikeühiskonna suhted olema organiseeritud demokraatia edasiarendamiseks. Konstitutsioonide ülesandeks on riigi ja kodanikeühiskonna toimimist mõjutada viisil, mis lubab ühiskondlike huvide efektiivset artikulatsiooni ja agregeerimist. Konstitutsioon üksinda, kui hästi see ka koostatud ei oleks, ei suuda vältida autoritaarse võimu teket esiletõusu (Hyden, 1997).

Riik ja kodanikeühiskond on omavahel väga tihedalt seotud. Neid ei tohiks vaadelda eraldi. Samas peab riigivõim olema piiratud ning indiviididele tuleb tagada nende vabadus. (Hyden, 1997).

Ehkki riigivõimu säilitamine on oluline, on oluline ka erinevate kodanikeühiskonna gruppide suhete konstitutsionaliseerimine. Kodanikeühiskond ei ole tingimata demokraatlik, paljud erinevad grupid võivad kasutada vabadusi mitte-demokraatlike eesmärkide saavutamiseks (Hyden, 1997).

3.4. Uusliberalism (Paine)

Paine'i seisukohad

Thomas Paine leidis, et ühiskondadest kujuneb kodanikeühiskond suuresti tänu kaubanduse ning tootmise laienemisele. See saab omakorda võimalikuks ainult peale tööjõu jagunemist. Samal ajal, kui riik üritab tagada korda ja vähendada konflikte, võib see ohustada neid samu vabadusi, mis tagasid ühiskonna õitsengu. Paine'i kohaselt õitseb kodanikeühiskond vaid juhul, kui isikutel on vabadus oma loomuõigust täielikult kasutada. Kuna ainult turg suudab rahuldada inimeste loomulikke vajadusi läbi hüvede vahetamise, siis tagab just turg (mitte riik) kodanikeühiskonna kasvu ja arengu. Paine juhib tähelepanu struktuursete reformide läbiviimisele eesmärgiga tugevdada eraomandust, mis annaks oma panuse nn „võnkuvale“ kodanikeühiskonnale (Hyden, 1997).

Koolkonnale iseloomulikud jooned

Uusliberaalne koolkond rõhutab struktuursete reformide olulisust eraomandi tugevdamise eesmärkidel. Koolkonna jaoks on iseloomulik **turukeskne lähenemine**. Selle kohaselt tagab parimad võimalused kodanikeühiskonna arenguks turg (Hyden, 1997).

Uusliberaalide kohaselt loob **liberaalne majandus** tingimused, mille raames autonoomne kodanikeühiskond areneb. Ent siinkohal rõhutatakse ka poliitiliste vabaduste olulisust, kuna vaid majanduslikest vabadustest ei piisa (Hyden, 1997).

Äärmiselt oluline on eraomandi turvalisuse kindlustamine. Mitmete analüütikute arvates tagab selle kõige paremini just liberaalne lähenemine (Hyden, 1997).

3.5. Assotsatsiooniline koolkond (Tocqueville)

Tocqueville'i seisukohad

Tocqueville ei tundnud ohtu mitte ainult suurt võimu omava riigi, vaid ka enamuse türannia ees. Sellele vastuseisuks nägi ta ühendusi kõige efektiivsema kaitsevallina. Lähtudes Prantsuse revolutsioonist, oli ta eriti mures piiramatute ning üldiselt armastatud tahte pärast, mis võib viia revolutsioonini. Revolutsiooni vältimiseks on vajalikud aktiivse kodanikeühiskonna poolt moodustatud end ise juhtivad ühendused, mis harivad kodanikke ning samuti kontrollivad riigi tegevusi. Ühendused varustavad kodanikke mehhanismidega, mis on vajalikud poliitikas osalemiseks. Tocqueville peab oluliseks vabatahtlikku lähenemist kodanikeühiskonnale, seeläbi suudab see kaitsta ja edendada üksikisiku huve hoolimata tema majanduslikust positsioonist (Hyden, 1997).

Koolkonnale iseloomulikud jooned

Assotsatsiooniline koolkond peab oluliseks **kodanikualgatuslike assotsatsioonide** olemasolu. Vaid selline kodanikeühiskond täidab hariduslikud vajadused ning kontrollib riigi tegevust (Hyden, 1997).

Kodanikeühiskond on defineeritud kui organiseerunud elu sfäär, mis paikneb indiviidide ja poliitiliste organisatsioonide vahel. Seeläbi tagatakse tasakaal ning samuti saab võimalikuks demokraatia praktiseerimine madalamatel tasemetel. Kodanikeühiskonna funktsiooniks on kodakondsuse põhimõtte levitamine. (Hyden, 1997).

Ka Robert Putmani kirjutistest võib välja lugeda põhimõtet, et sotsiaalse kapitali investeerimine assotsatsioonilisse ellu on kodanikukultuuri õitsenguks äärmiselt vajalik.

Läbi vabatahtlike organisatsioonide võtavad kodanikud aktiivselt osa probleemide lahendamisest ja seavad üleüldised huvid ning eesmärgid enda omadest kõrgemale. (Hyden 1997).

Tocqueville on oma töödega mõjutanud Diamond'i. Kodanikeühiskond töötab demokraatia tugevdajana:

- piirab riigi võimu läbi avaliku järelvalve;

- soodustab kodanike osavõttu poliitilisest elust;
- loob sellised demokraatlikud normid nagu tolerantsi ja kompromissi;
- loob moodused, kuidas kaitsta ja esitada oma huvisid väljaspool poliitilisi parteisid, eriti kohalikul tasemel;
- pehmendab konfliktide tekkimise ohtu huvide koondamise abil;
- seab küsimuse alla ja uuendab eksisteerivaid demokraatlikke institutsioone ja protseduure;
- levitab informatsiooni (Diamond, 1994).

Eriti levinud on vastav koolkond Ameerika Ühendriikides, kus taolised üleüldist heaolu ning eesmärke saavutada soovivad ühendused on tavalised. Siinkohal võib nimetada spordiklubisid, erinevaid koguduste tegevusi jms (Hyden 1997).

Kriitika

Põhiliselt kritiseeritakse koolkonda kahes valdkonnas:

- pluralismi mudelit on tugevalt lihtsustatud. Huvide kokkukoondamisega pehmentatakse erinevate arvamuste ja huvide esiletungi;
- oht muutuda pimestatuks eliidi pluralismi (ühiskond, milles ressursse omavate isikute huvid domineerivad) suhtes (Hyden,1997).

4. Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentide analüüs

4.1. PROBLEEMIPÜSTITUS

Eesti kodanikeühiskonna arengust on viimastel aastatel palju räägitud. Kahjuks ei tea ilmselt enamuse kodanikke, et Eesti kodanikeühiskonna arengukontseptsioon või nn hea kodaniku põhimõtted üldse olemas on. Kuna Eesti vabariigi näol on tegu suhteliselt noore ja areneva demokraatiaga, siis pööratakse suurt tähelepanu kodanikeühiskonna edendamisele. Siinkohal muutub oluliseks küsimus suunast, mis on valitud. Seetõttu tulebki võrrelda Eesti kodanikeühiskonna alusdokumente läänemaailmas levinud mudelite ja teooriate võtmes.

Siit tulenevad ka uurimisküsimused:

- Missugused nägemused kodaniku rollist kajastuvad Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentides?
- Missuguseid kodanikeühiskonna kontseptualiseerimise mudelid kajastuvad Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentides?

VALIM

Püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks on valimisse haaratud Eesti noore kodanikeühiskonna alusdokumendid. Esimene dokument on Eesti kodanikeühiskonna arengu kontseptsioon (EKAK), teine vastava kontseptsiooni rakendamise tegevuskava ning kolmas nn hea kodaniku põhimõtted.

Need dokumendid peaksid andma suuna Eesti kodanikeühiskonna arengule. EKAK võeti vastu 2002. aastal. Kontseptsioon sõnastab kodanikuühenduste ja avaliku võimu partnerluse alused ning raamistiku kodanikuaktiivsuse elavdamiseks ja demokraatia tugevdamiseks. EKAK-i rakendamise tegevuskava peaks hakkama realselt ellu viima kontseptsioonis seatud eesmärgid. Hea kodaniku põhimõtted annavad ideaalse kodaniku võrdpildi.

4.2. MEETOD

Antud töö eesmärgist ja eripärasest lähtudes tuleb valida ka vastav meetod. Lähtuvalt valimist, millesse kuulusid formaalsed tekstid, tuleb valida võimalikult paindlik meetod. Üles tuleb leida ka selliseid vihjeid, mis on ridade vahele peidetud ja pealiskaudsel lugemisel jäävad lugejale märkamatuks.

Dokumentide erineva mahu ja sisu tõttu tuleb vaadelda kogu valimi diskursust. Vastasel korral ei saaks neid omavahel võrrelda. Taolise valimi korral ei saa kasutada kvantitatiivset tekstianalüüsimeetodit. Lähtudes töö ja valimi eripäradest sobib meetodiks kvalitatiivne kontentanalüüs.

Kvalitatiivse kontentanalüüsi korral ei analüüsita ainult tekstide manifestset sisu. Becker & Lissmann jaotavad analüüsitava teksti sisu kaheks: a) teemad ja põhilised ideed kui esmane ja b) konteksti informatsioon kui latentne sisu (Mayring, 2000).

ANALÜÜSIMEETODI TEOREETILINE RAAMISTIK

Analüüsimeetodi esimeseks teoreetiliseks raamistikuks on Heateri ja Delanty mudelid kodanike rollide kohta, teise raamistiku moodustab Hydeni käsitus riigi ja kodanikeühiskonna suhetest. Ülalpool esitletud teooriale põhinedes sai välja toodud vastavatest käsitlustest iseloomulikud punktid, mille abil saab moodustada analüüsiraamistikud.

ESIMENE ANALÜÜSIRAAMISTIK: RIIGI JA KODANIKU SUHE (HEATER, DELANTY)

- 4.2.1.1. Poliitilise ühtsuse nõue
- 4.2.1.2. Kultuurilise ühtsuse nõue
- 4.2.1.3. Kodanikuoskuste väärtustamine
- 4.2.1.4. Avalikus elus osalemise kohustus
- 4.2.1.5. Kodanike võrdsuse alus

4.2.1.1. Poliitilise ühtsuse nõue

Lähtudes Heateri **vabariiklikust mudelist**, oodatakse kodanikelt ratsionaalset osalemist avalikus elus. Eesmärgiks on sidusa poliitilise kogukonna loomine.

Liberaalne ning **kommunitaarne mudel** ei pane rõhku poliitilisele ühtsusele.

4.2.1.2. Kultuurilise ühtsuse nõue

Vabariiklik mudel hõlmab endas põhimõtet, et kodanikuks olemine üksi ei taga vabariiklikku korda, vaid selleks on vaja vabariiklikku tüüpi kogukonnatunnetust ja üksmeelt. Seadused üksi taolist kooskõla tekitada ei suuda (Heater, 1999).

Samas ei sobi vabariiklik mudel selle kategooria alla, kuna rõhutatakse poliitilisele ühtsusele. Vabariiklikku tüüpi kogukonnatunnetuse all mõistetakse poliitilise ühtsuse saavutamist, tähelepanu pööramata kultuurilisele taustale.

Kommunitaarne mudeli järgi muutub oluliseks koosolemise ja kohustuse mõiste. Kogukond muutub oluliseks, kuna inimeste jaoks ei väljenda kogukond vaid seda, mis neil on, vaid ka seda, kes nad ise on.

Kommunitaarses mudelis seatakse põhirõhk kultuurilisele identiteedile. Omaks võetakse need kodanikud ja grupid, keda omavahel seob midagi enam kui omavaheliste suhete jäik regulatsioon või poliitilistest otsustusprotsessidest osavõtmine. Ka poliitiline ühtsus on vajalik, kuid poliitiline ühtsus toetub kultuurilisele ühtsusele.

Liberaalne mudel ei käsitle oluliselt kollektiivse identiteedi temaatikat. Liberaalse mudeli kohaselt on kõik inimesed oma otsustes ja erinevatesse gruppidesse kuulumise või mittekuulumise osas vabad. Kodanikud tegutsevad iseseisvalt ning riigi rolliks on olla valvuri rollis.

4.2.1.3. Kodanikuoskuste väärtustamine

Vabariikliku mudeli kohaselt on täisväärtusliku kodaniku kujunemiseks tarvilik õige haridus. See viib inimesi lähemale aitamiseks mõista terve kogukonna huve (Heater, 1999).

Liberaalne ja kommunitaarne mudel vastavat teemat ei puuduta.

4.2.1.4. Avalikus elus osalemise kohustus

Traditsiooniline liberaalne mudel näeb ette kodanike valikuvabadust. Kodanikel ei ole kohustust osaleda avalikus elus, kui nad seda ise ei soovi (Heater, 1999).

Vabariikliku mudeli kohaselt elab hea kodanik aktiivset elu nii sõjaväelises kui tsiviilisiku mõttes. Kodanik peaks positiivset huvi tundma poliitika vastu ja eemale pöörduma eraelu rikkusest ja luksusest (Heater, 1999).

Vabariiklik mudel taotleb ühtset poliitilist kogukonda, mis tuleneb vaid ratsionaalsest ning lojaalsest osalemisest poliitilistes otsustes.

Kommunitaarse mudeli kohaselt liidab lisaks kogukondlikule ühtsusele kodanikke ka poliitiline ühtsus. Üks dimensioon ei saa eksisteerida ilma teiseta.

4.2.1.5. Kodanike võrdsuse alus

Liberaalne mudel näeb ette kõik kodanikud on staatuse järgi võrdsed. Neil ei ole kohustusi üksteise ega riigi ees. Riigi roll on aga siduda kodanikud ühtseks ning suureks orgaaniliseks massiks (Heater, 1999).

Vabariiklik mudel ei eita tingimata ebavõrdsust. Mudel näeb kodanike võrdsust (või ebavõrdsust) poliitilises kogukonnas osalemise aktiivsuse alusel.

Kommunitaarne mudel näeb kodanike võrdsust kogukonna liikmelisuse alusel. Inimene ei saa osaks kogukonnast, kui ta ei võta omaks domineerivaid väärtusi ja tõekspidamisi. Sellest tulenevalt ei saa öelda, et kõik inimesed on üksteise ees võrdsed. Näitena ei ole

täisväärtuslik kodanik, kes võtab osa küll poliitilisest protsessist, kuid ei kuulu enamusega samasse kultuurisse kogukonda.

Esimest analüüsiraamistikku kirjeldav tabel: riik – kodanik (joonis 2)

Esimene analüüsiraamistik	LB	VR	KOM
1.1. Poliitilise ühtsuse nõue	o	+	o
1.2. Kultuurilise ühtsuse nõue	-	-	+
1.3. Kodanikuoskuste väärtustamine	o	+	o
1.4. Avalikus elus osalemise kohustus	-	+	+
1.5. Kodanike võrdsuse alus	+	-	-

LB= Liberaalne mudel; **VR**= Vabariiklik mudel; **KOM**= Kommunitaarne mudel
+ positiivne seos; - negatiivne seos; o teemat ei käsitletud

TEINE ANALÜÜSIRAAMISTIK: KODANIKEÜHISKONNA KONTSEPTUALISEERIMINE (HYDEN)

Teise analüüsiraamistiku moodustab Hydeni nelja kodanikeühiskonna käsitluse paigutus riigi ja kodanikeühiskonna sidususe ja majanduslike huvide paigutuse skaalal (vt. *Joonis 1*).

Sellest tulenevalt on lihne moodustada ka teist analüüsiraamistikku iseloomustav tabel.

Koolkond	Riigi ja kodanikeühiskonna sidusus	Majanduslikud huvid erasfääris
Assotsatsiooniline	-	-
Režiimi koolkond	+	-
Post – marksism	+	+
Uusliberalism	-	+

Selgitus: + tähendab positiivset seost, - negatiivset seost.

Analüüsi läbiviimiseks tuleb valimisse kaasatud dokumentidest otsida fraase, mis ühest küljest vihjavad riigi ja kodanikeühiskonna suhte sidususele, teisalt aga ka majanduslike huvide paigutusele.

4.3. ANALÜÜSI KÄIK

Kahe analüüsiraamistiku tõttu tuleb analüüs läbi viia kahes osas. Esimene analüüsi osa põhineb Heateri ja Delanty riigi ja kodanike vaheliste suhete mudelitest välja toodud kuuele kategooriale. Teine osa põhineb Hydeni nelja koolkonna põhjal välja toodud viiele kategooriale.

Tuleb arvestada, et valimisse kaasatud dokumendid on normatiivsed. See tähendab, et nad deklareerivad soovitusi ja sellest tulenevalt on eeldatav ka teatud teksti kallutus.

Analüüsi läbiviimiseks tuleb võtta analüüsiraamistike kategooriad ning vastavalt alltoodud analüüsikavadele (joonised 4, 5) töötada valim läbi. Töö käigus tuleb tekstidest välja filtreerida need lõigud, mis vastavad moodustatud kategooriatele.

Analüüsikavad põhinevad analüüsiraamistikul. Urija leidis iga kategooria jaoks tunnused ning laiendas seda veerus „Kuidas on tunnus äratuntav“. Viimane oli vajalik tekstianalüüsi efektiivsemaks läbiviimiseks. Jättes tunnuse laiendamata, oleksid analüüsi käigus teatud vihjed mudelile või koolkonnale ilmselt märkamatuks jäänud.

ANALÜÜSIKAVAD

1) Heater, Delanty: riik – kodanik (joonis 4)

	Tunnus	Kuidas on äratuntav	Millele iseloomulik
1.1. Poliitilise ühtsuse nõue	Rõhuasetus poliitilisel ühtsusel	Igasugused vihjed poliitilise ühtsuse vajalikkusele kodanikuks kujunemisel	LB
1.2. Kultuurilise ühtsuse nõue	Rõhuasetus ühtsel identiteedil	Vihjed, mis puudutavad kultuurilise ühtsuse saavutamist	KOM
1.3. Kodanikuoskuste väärtustamine	Hariduse olulisuse rõhutamise	Hariduse olulisusele rõhumine täisväärtuslikuks kodanikuks kujunemisel	VR
1.4. Avalikus elus osalemise kohustus	Avalikust elust aktiivse osavõtmise kohustus	Rõhutakse kodaniku kohustustele riigi ees	LB - ; VR; KOM
1.5. Kodanike võrdsuse alus	Üleüldine võrdsus	Vihjed sellest, et kodanike koheldakse võrdselt	LB; VR- ; KOM -
<p>Seletus: VR = vabariiklik mudel LB = liberaalne mudel KOM = kommunitaarne mudel miinusmärk tähendab negatiivset seost</p>			

2) Hyden: riik – kodanikeühiskond (joonis 5)

Koolkond	Tunnus	Kuidas on äratuntav
2.1. Assotsiatsiooniline koolkond	Assotsiatsiooniline tegevus	Viited kodanikealgatuslikesse ühendustesse kuulumise vajalikkusele
	Riik ja kodanikeühiskond eraldi seisvad	Riiki ja kodanikeühiskonda ei vaadelda ühtsena
2.2. Uusliberalistlik koolkond	Majanduslikud huvid erasfääris	Huvirühmade esilekerkimises nähakse ohtu
	Riik ja kodanikeühiskond eraldi seisvad	Riiki ja kodanikeühiskonda ei vaadelda ühtsena
2.3. Režiimi koolkond	Assotsiatsiooniline tegevus	Viited ühendustesse kuulumise olulisusele
	Riigi ja kodanikeühiskonna seotus	Riiki ja kodanikeühiskonda vaadeldakse ühtsena
2.4. Post - marksistlik koolkond	Majanduslikud huvid erasfääris	Huvirühmade esilekerkimises nähakse ohtu
	Riigi ja kodanikeühiskonna seotus	Riiki ja kodanikeühiskonda vaadeldakse ühtsena

4.4. Analüüsi tulemused

Ülalpool sai juba tutvustatud analüüsi läbiviimise põhimõtteid. Analüüsi kahe raamistiku tõttu tuli analüüs läbi viia kahes osas. Eraldi saab välja toodud esimese raamistiku (Heater, Delanty) ja teise raamistiku (Hyden) tulemused.

Suhetes riigi ja kodaniku vahel oli võimalik kolmest dokumendist leida vaid 11 vastet. Kuna tegu on riigi kodanikeühiskonda reguleerivate alusdokumentidega, siis pööratakse neis enam tähelepanu kodanikeühiskonnale kui kodanikule.

Suhetes riigi ja kodanikeühiskonna vahel võis leida 30 vastet, mis on mõnevõrra suurem arv kui esimeses analüüsipooles. Ilmselt on selle põhjuseks see, et vastavad dokumendid alles loovad sobivat raamistikku siinsele kodanikeühiskonnale. Seeläbi kodanikule, kes tegutseb kodanikeühiskonnas, pööratakse vähem tähelepanu.

Alljärgnevalt tutvustab uurija analüüsi tulemusi kategooriate kaupa.

4.4.1. ESIMENE ANALÜÜSIRAAMISTIK: RIIGI JA KODANIKU SUHE (HEATER, DELANTY)

4.4.1.1. Poliitilise ühtsuse nõue

Kategooriale olid iseloomulikuks vasted, mis vihjasid kas otseselt või siis kaudselt poliitilise ühtsuse vajalikkusele. Täisväärtuslikuks kodanikuks kujunemisel on tarvilik langetada ratsionaalseid otsuseid ning osa olla ühtsest poliitilisest kogukonnast.

Kahjuks ei sisaldanud analüüsitud dokumendid endas mitte ühtegi vastet tugeva poliitilise kogukonna vajalikkusele.

4.4.1.2. Kultuurilise ühtsuse nõue

Selle kategooria jaoks on iseloomulik kultuurilisele identiteedile olulise rolli omandamine. Täisväärtuslik kodanik peab olema osa kultuurilisest kogukonnast.

Vastavale kategooriale leidus tekstides vähe vasteid. Ainult kolmel korral käsitleti antud teemat. Näitena üks neist:

1.4.	Hea kodanik tunneb ajalugu ning austab oma ja teiste rahvaste kultuuri.	Rõhuasetus kodanike ühtse kultuurilise identiteedi loomisele (1.2.)
------	---	---

4.4.1.3. Kodanikuoskuste väärtustamine

Hariduse väärtustamise kategooria peab hariduse rolli oluliseks punktiks täisväärtuslikuks kodanikuks kujunemisel. Kodanikud peavad olema haritud, väärtustama haridust ja õppima kogu elu.

Tekstianalüüsi käigus sai leitud kõigest kolm vastet, mis esindavad vastavat kategooriat. Alljärgnevalt üks näide Eesti kodanikeühiskonna arengukontseptsiooni rakendamise tegevuskavast 2004 – 2006:

3.1.	Eesmärk: Haridusasutuste soodne keskkond laste kujunemiseks hoolivateks, vastutustundlikeks, osalust ja vabatahlikkust väärtustavateks kodanikeks.	Eesmärk rõhutab hariduse olulisust täisväärtuslikuks kodanikuks kujunemisel. (1.3.)
	Kokku- võte:	VR LB KOM
		1 seos seos puudub seos puudub

4.4.1.4. Avalikus elus osalemise kohustus

Avalikus elus osalemise kohustuse kategooriale sai analüüsi käigus leitud kõige enam vasteid: neli. Kategooria näeb ette, et lisaks õigustele on kodanikul riigi ees ka kohustused. Üheks kohustuseks teiste seas on avalikust elust osavõtmise kohustus.

Järgnevalt üks näide EKAK- ist:

2.1.	EKAK - i eesmärgiks on kodanike majanduslike, sotsiaalse ja poliitiliste õiguste ja kohustuste parema tundmise ning järgimise edendamine	Antud punktis rõhutatakse, et kodanikel on riigi ees lisaks õigustele ka kohustused. (1.4.)
------	--	---

4.4.1.5. Kodanike võrdsuse alus

Kategooriale vastavad vihjed, mis deklareerivad kodanike võrdsust ja kohustuste puudumist üksteise ees. Niisamuti tunnistab riik suhetes kodanikega oma subjektid võrdseteks ja ei eelista ühte gruppi teise ees.

ESIMESE ANALÜÜSIRAAMISTIKU KOKKUVÕTE

Riigi - kodaniku suhte mudel	Leitud vastete arv
Vabariiklik	7 positiivset, 1 negatiivne
Liberaalne	1 seos positiivne; 7 negatiivset
Kommunitaarne	7 positiivset, 1 negatiivne

4.4.2. TEINE ANALÜÜSIRAAMISTIK: KODANIKEÜHISKONNA KONTSEPTUALISEERIMINE (HYDEN)

4.4.2.1. Assotsatsiooniline tegevus

Dokumentides sisaldus üheksa vastet, mis vihjavad assotsatsioonilise tegevuse toetamisele. Selle kategooria all mõistetakse riigi pooldavat suhtumist kodanikealgatuslikesse tegevustesse.

Järgnevalt üks näide EKAK- ist:

4.15.	Kodanikeühendused ja avalik võim aitavad kaasa infrastruktuuri arendamisele, mis võimaldaks ka üksikutel huvigruppidel oma arvamust avaldada ja avaliku võimuni tuua.	Assotsatsiooniline tegevus
-------	---	----------------------------

4.4.2.2. Riigi ja kodanikeühiskonna seotus

Kategooria alla kuuluvad vasted, mis viitavad kodanikuühiskonna ja riigi tugevale seotuse astmele. Kodanikuühiskonda nähakse riigi osana, mis toetab orgaanilist süsteemi. Riigi ülesandeks on ühiskonna struktureerimine selle parema toimimise eesmärkidel.

Tekstianalüüsi käigus sai antud kategoorias leitud kaheksa vastet. Alljärgnevalt üks näide EKAK- ist:

5.2.	Selged mehhanismid kodanikeühenduste esindajate kaasamiseks valdkondlike poliitikate ja õigusloome ettevalmistamisse ning elluviimisse.	Riigi ja kodanikeühiskonna seotus
------	---	-----------------------------------

4.4.1.6. Majanduslikud huvid erasfääris

Antud kategooria näeb ette kodanikualgatuslikesse ühendustesse ettevaatlikku suhtumist. Kardetakse, et nende ühenduste kitsenenud huvid seavad ohtu riiklikud üldhuvid.

Valimisse koondatud dokumentides ei esinenud majanduslike huvide tähtsustamist mitte ühelgi korral.

4.4.1.7. Riik ja kodanikeühiskond on eraldiseisvad

Kategooria kohaselt on riik ja kodanikeühiskond kaks iseseisvat ning teineteist vastastikku täiendavat partnerit. Kodanikeühiskond ning riik võitlevad samade eesmärkide nimel ja ainus tee nendeni jõudmisel on partnerlus.

Sellele kategooriale sai analüüsi käigus leitud neliteist seost. See oli ka kõikidest teistest kategooriatest leitud vastete seisukohalt selgelt üle.

Järgnevalt üks näide EKAK- ist:

4.22.	Avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerlusel põhineva koostöökultuuri juurutamine, heade koostöötavade tutvustamine ja laialdane kasutuselevõtt ning kootöövõrgustiku loomine.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
-------	--	--

TEISE ANALÜÜSIRAAMISTIKU KOKKUVÕTE

Tunnus	Leitud vastete arv
Riigi ja kodanikeühiskonna seotus	8 vastet
Riik ja kodanikeühiskond on eraldiseisvad	14 vastet
Assotsiatsiooniline tegevus	9 vastet
Majanduslikud huvid erasfääris	vasted puuduvad

4.5. Järeldused

Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentides võib leida vihjeid peaaegu kõikidele riigi ja kodanikeühiskonda reguleerivatele mudelitele või koolkondadele. Kuna Eesti näol on tegemist üsna noore ja veel areneva demokraatiaga, siis on alusdokumentide sisu enamasti eklektiline. Taoline eklektilisus võib tuleneda koostatud analüüsiraamistikust, kuid ka poliitikute seas levivast väärtuskonsensuse puudumisest. Tavaliseks on saanud, et oluliste regulatsioonide kehtestamisel on toetunud läänemaailma praktikale ning loodetud vältida nende tehtud vigu. Sellest tulenevalt on ka tekstide analüüside tulemused mõningal määral etteaimatavad.

Analüüsi käigus sai selgeks lisaks kõigele muule ka see, et valimi hulka kuulunud kolm normatiivset dokumenti paistavad silma kõrgete ideaalide seadmiste poolest. Dokumentide normatiivset funktsiooni tuleb arvestada ka tulemuste tõlgendamisel. Ühest küljest on see arusaadav, kuna eesmärgid seatakse alati kõrgemaks, kuid tegelikkus ei ole alati nii üheselt mõistetav.

Lähtudes Eesti rahvastikust ning väljakujunenud poliitilisest olukorras on koostatud dokumendid oma olemuselt äärmiselt liberaalsed ja rõhutavad head läbisaamist ning sõbralikkust. Miinusena võib täheldada seda, et dokumentides räägitakse üleüldiselt kodanikeühiskonnast ning kodanikuni üldse ei jõuta. Ehkki kodanikeühiskonna kontseptualiseerimise jäljed olid leitavad, siis kodaniku ja riigi vahelisi suhteid oli käsitletud väga vähe.

Analüüsi tulemusi lühidalt kokku võttes saab öelda, et Eesti näol on tegemist : a) **riigi – kodaniku** suhete mudeli alusel võrdselt nii **vabariikliku mudeli kui ka kommunitaarse**

mudeli järgijaga; b) riigi – kodanikeühiskonna suhete mudeli alusel **assotsiatsioonilise koolkonna järgijaga.**

ESIMENE ANALÜÜSIRAAMISTIK: RIIGI JA KODANIKU SUHE (HEATER, DELANTY)

Silmatorrakav on, et alusdokumentides rõhuti pigem kodanike kohustustele riigi ees, avalikust elust osavõtmise vajalikkusele, ja rahvusliku identiteedi rollile. Liberaalsele mudelile iseloomulike joonte leidmisel võis lausa hätta jääda: esines ka negatiivseid seoseid.

Ilmselt tuleneb see mõningas osas ka siinsest rahvastikust. Eesti pinnal elab palju erinevatest rahvustest inimesi, kuid vaid kogukonnatunnetusele rõhudes saavutatakse üksmeel. Tuginedes liberaalsele mudelile, kus riik on pigem öövahi rollis kui aktiivne sekkuja, võiks Eestis tekkida probleeme. Eestlased on harjunud, et neil on riigi ees nii õigused kui kohustused. Ainult õiguste rõhutamine pole Eestis vastupidiselt Põhjamaadele kandepinda leidnud.

TEINE ANALÜÜSIRAAMISTIK: KODANIKEÜHISKONNA KONTSEPTUALISEERIMINE (HYDEN)

Analüüsi läbi viies sai üsna kiiresti selgeks, et samal ajal domineerivad riigi ja kodanikeühiskonna vahelistes suhetes üksteisele vastukäivad jooned. Üheaegselt üritavad dokumendid luua raamistikku kodanikeühiskonnale toimimiseks. Teisalt jälle on Eesti kodanikeühiskonna eesmärgiks olla riigile eraldiseisev ning võrdväärne partner.

Hydeni jaotas erinevad lähenemised kodanikeühiskonnale nelja erinevasse koolkonda kahe näitaja alusel. Esimene näitaja oli riigi ja kodanikeühiskonna sidususe aste. Teine näitaja määras kindlaks suhtumise kodanikualgatuslikesse ühendustesse.

Lähtudes analüüsi tulemustest, saab öelda, et teise näitaja alusel võivad Eesti kodanikeühiskonna alusdokumendid vastata nii režiimi kui ka assotsiatsioonilise koolkonna joontele. Vaadeldes aga tähelepanelikumalt esimest näitajat, mis käsitleb

kodanikeühiskonna ja riigi sidususe astet, märkame pigem vastavust assotsatsioonilisele koolkonnale.

Põhjusena, miks just „ameerikalik“ assotsatsiooniline koolkond domineeris teiste koolkonade üle, on arusaam, et kodanikuks kujunemine algab juba koolieas. Üheks suureks eesmärgiks on seatud võimalikult paljude inimeste kaasamine kas siis kodanikualgatuse või nn assotsatsiooniliste ühenduste töösse. Eesti näite puhul ei kardeta kodanikualgatuse halvavat või negatiivset mõju riigi üldhuvide kaitsmisel.

Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentide sisu on küllalt eklektiline, mis näitab, et seaduseandjate hulgas pole veel sel teemal ühest teadlikkustaset ja väärtuskonsensust või pole see teema nende jaoks sedavõrd oluline.

Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentide sisu on kahtlemata äärmiselt idealistlik. Kirjapandu kohaselt üritatakse teha riigi poolt kõikvõimalik kodanikualgatuse edendamiseks. Reaalsuses jäävad mitmed lubadused pidama kas siis ressursside või ühiste arusaamade puudumise tõttu.

5. Kokkuvõte

Käesoleva uurimustöö ülesandeks oli välja selgitada kodanikeühiskonna alusdokumentide suundumused. Analüüsi käigus sai leitud vastused mõlemale püstitatud uurimisküsimusele:

- Missugused nägemused kodaniku rollist kajastuvad Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentides?
- Missuguseid kodanikeühiskonna kontseptualiseerimise mudelid kajastuvad Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentides?

Valimi moodustasid 3 kodanikeühiskonna mõistes olulist dokumenti: Eesti kodanikeühiskonna arengukontseptsioon, nn hea kodaniku põhimõtted ja Eesti kodanikeühiskonna arengukontseptsiooni rakendamise tegevuskava aastateks 2004 – 2006. Kõik kolm dokumenti olid erinevatel põhimõtetel koostatud. Esimene neist oli arengukava, teine idealistlik loetelu nn heast kodanikust ja kolmas eesmärgistatud tegevuskava.

Dokumentide erisusest tulenevalt tuli kasutada ka selleks sobivat meetodit. Analüüsi läbiviimiseks sai meetodina kasutatud võimalikult paindlikku meetodit – kvalitatiivset tekstianalüüsi. Analüüsiraamistikke oli antud töös kaks: esimese raamistiku moodustasid Heateri ja Delanty riigi ja kodanike suhete mudelite põhjal moodustatud kategooriad, teise raamistiku moodustasid Hydeni riigi ja kodanikeühiskonna suhete koolkondade põhjal moodustatud iseloomulikud kategooriad.

Kokkuvõtvalt on Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentide sisu küllalt eklektiline, mis näitab, et seaduseandjate hulgas pole veel sel teemal ühest teadlikkustaset ja väärtuskonsensust või pole see teema nende jaoks sedavõrd oluline.

Analüüsi läbi viies leidsid vastuse ka püstitatud uurimisküsimused. Esimese uurimisküsimuse vastuseks on see, et Eesti kodanikeühiskonna alusdokumentides kumavad enim läbi (riik – kodanik suhe) vabariikliku ja kommunitaarse mudeli tunnused. Teise uurimisküsimuse vastuseks on see, et samades dokumentides leidub enim tunnuseid (riik- kodanikeühiskond suhtes) assotsatsioonilisele koolkonnale.

6. Kasutatud allikad

1. Bauböck, R, Rundell, J. (1998). *Blurred Boundaries: Migration, Ethnicity, Citizenship*
Ashgate Publishing: Aldershot, Hampshire

2. Delanty, G. (2000). *Citizenship in a Global Age: Society, Culture, Politics*
Buckingham, Open University Press

3. Heater, D. (1999). *What is Citizenship?*
Polity Press, Cambridge

4. Hyden, G. (1997). *Civil Society, Social Capital, and Development: Dissection of a Complex Discourse*. *Studies in Comparative International Development*, Vol. 32, No. 1, 3-30.

5. Kalev, L. (2004). *Minimaalriik, rahvastervik või kaasatud kodanik? Kodakondsuse põhimõtted taasiseseisvunud Eesti poliitikas*. *Acta Politica* nr 1, 89-110.

6. Lagerspetz, M. (2004). *Kodanikeühiskonna lühisõnastik*
Erkotrükk, Tallinn

7. Mayring, P. (2000). *Qualitative Content Analysis*
<http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/2-00/2-00mayring-e.htm>

Valimisse kaasatud kodanikeühiskonna alusdokumendid:

1. Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (2002)
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=231276>

2. Hea kodaniku põhimõtted (2002)
<http://www.emy.ee/dokumendid/heakodanik.html>

3. Tegevuskava Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni rakendamiseks aastatel
2004 – 2006

http://www.siseministeerium.ee/failid/Lisa_1_tegevuskavaVV2.doc

7. Lisa 1: Analüüs

Analüüs sai läbi viidud vastavalt analüüsikavadele. Allpool on tabeline välja toodud juba välja sorteeritud tekstilõigud, mis vastasid mõnele uurimisraamistiku kategooriale. Rasvaselt on välja toodud need lõigud, mis otseselt või kaudselt vastavad mõningale tunnusele.

Kuna lõputöös on kaks analüüsiraami, siis on ka analüüs kahes osas: esimene osa käsitleb valimit lähtudes Heateri ja Delanty riigi ja kodaniku mudelitest, teine osa käsitleb valimit lähtudes Hydeni neljast riigi ja kodanikeühiskonna vaheliste suhete koolkonnast. Valimisse haaratud dokumentide analüüs toimub selle paremaks jälgimiseks eraldi.

Esimene analüüsiraamistik: Heater, Delanty: riik – kodanik

1. Hea kodaniku põhimõtted

1.1.	Hea kodanik austab inimväärikust, võrdõiguslikkust ja teiste õigust olla erinev.	Näitab selgelt, et kõik kodanikud on seaduse ja üksteise ees võrdsed. (1.5.)
1.2.	Hea kodanik teeb tööd ja õpib kogu elu.	Rõhutatakse hariduse rolli kodanikuks kujunemisel. (1.3.)
1.3.	Hea kodanik austab oma riiki ja selle tähtpäevi, tunneb põhiseadust ja õigussüsteemi ning täidab seadust ka väikestes asjades.	Viitab sellele, et hea kodanik peab osa olema ühise identiteedi kujunemisel. (1.2.)
1.4.	Hea kodanik tunneb ajalugu ning austab oma ja teiste rahvaste kultuuri.	Rõhuetsetus kodanike ühtse kultuurilise identiteedi loomisele (1.2.)
	Kokku- VR võte: LB KOM	1 vaste positiivne 1 vaste positiivne, 2 negatiivset 2 vastett positiivsed, 1 negatiivne

2. Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon

2.1.	EKAK - i eesmärgiks on kodanike majanduslike, sotsiaalsete ja poliitiliste õiguste ja kohustuste parema tundmise ning järgimise edendamine	Antud punktis rõhutatakse, et kodanikel on riigi ees lisaks õigustele ka kohustused. (1.4.)
2.2.	Kodanike vastutustunde arendamine oma pere, kaaskodanike, kodukoha, riigi ja maailma ees.	Selles EKAK - i punktis sisaldub kaks erinevat tunnust: Esiteks sisaldub selles vihje kommunitaarsete väärtuste rõhutamisest (vastutustunde arendamine pere, kaaskodanike ees). (1.2.) Teiseks kohustustele riigi ees (arendada vastutustunnet kodukoha ja riigi ees). (1.4.)
2.3.	EKAK eesmärgiks on kodanikualgatuse ja osalusdemokraatia edendamine.	Rõhutatakse kodanike avalikust elust osavõtmise suurendamise vajadust. (1.4.)
2.4.	EKAK prioriteediks on kodanikuhariduse ja -aktiivsuse taseme oluline tõus ja osalusdemokraatia tugevdamine.	Selles prioriteedis sisaldub kaks tunnust: Esiteks rõhutatakse hariduse vajalikkust kodanikuks kujunemisel. (1.3.) Teiseks soovitakse suurendada kodanikuaktiivsust. (1.4.)
Kokkuvõte:	VR LB KOM	5 vastet positiivsed 1 negatiivne 5 vastet negatiivsed 5 vastet positiivsed

3. Tegevuskava Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni rakendamiseks aastatel 2004 - 2006

3.1.	Eesmärk: Haridusastute soodne keskkond laste kujunemiseks hoolivateks, vastutustundlikeks, osalust ja vabatahlikkust väärtustavateks kodanikeks.	Eesmärk rõhutab hariduse olulisust täisväärtuslikuks kodanikuks kujunemisel. (1.3.)
Kokkuvõte:	VR LB KOM	1 vaste vasted puuduvad vasted puuduvad

Teine analüüsiraamistik: Hyden: riik – kodanikuühiskond

4. Eesti Kodanikuühiskonna Arengu Kontseptsioon

4.1.	Vabatahtlikke ühendusi moodustades tekib inimestel uusi võimalusi oma huvide, väärtuste ja eesmärkide väljendamiseks ja järgimiseks ning avalikuks aruteluks.	Assotsiatsiooniline tegevus
4.2.	Kodanikuühendustega arvestamine ja koostöö nendega suurendavad avaliku võimu tegevuse tulemuslikkust ja süvendavad selle õiguspärasust kodanike silmis.	Riik ja kodanikuühiskond eraldiseisvad
4.3.	Demokraatliku riigikorra püsimiseks ja arenguks on avalikul võimul vaja kuulata kodanikke ja teha koostööd võimalikult paljudega neist.	Riigi ja kodanikuühiskonna seotus
4.4.	Otsuseid langetades peab avalik võim arvestama paljude ühiskonnaliikmete ja nende ühenduste erihuvide, väärtushoiakute ja eesmärkidega ning neid tõsiselt kaaluma ka siis, kui nende kandjad moodustavad arvu- lise vähemuse.	Riik ja kodanikuühiskond eraldiseisvad
4.5.	EKAK eesmärgiks on kodanikualgatuse ja osalusdemo- kraatia edendamine.	Assotsiatsiooniline tegevus
4.6.	EKAK eesmärgiks on kodanikuühenduste ja avaliku võimu koostöö aluseks olevate väärtuste ja põhimõtete teadvustamine ning vastastikuste kohustuste, õiguste ja tegevusprioriteeti- de piiritlemine.	Riik ja kodanikuühiskond eraldiseisvad
4.7.	EKAK eesmärgiks on kodanikualgatuse tugisüsteemi arendamine.	Assotsiatsiooniline tegevus
4.8.	EKAK eesmärgiks on kodanike ja nende ühenduste laialdasem kaasamine poliitikate ja õigusaktide välja- töötamis-, teostamis- ja analüüsiprotsessi ning selleks vajalike teabekanalite ja mehhanismide arendamine.	Riik ja kodanikuühiskond eraldiseisvad Assotsiatsiooniline tegevus
4.9.	Avalik võim toetab kodanikuaktiivsust soodsa õigusliku keskkonna loomisega.	Riigi ja kodanikuühiskonna seotus
4.10.	Kui poliitiliste otsuste langetajad peavad dialoogi üldsus- sega ja arvestavad avalikus arutelus esitatud ettepane- kuid, suureneb üldise kompetentsuse määr ja tugevneb riigi legitiimsus.	Riigi ja kodanikuühiskonna seotus

4.11.	Avalik võim austab kodanike ja nende ühenduste õigust asetada endale ise eesmärged ja juhtida oma tegevust põhiseadusliku korra raames.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
4.12.	Kodanikeühenduste ja avaliku võimu partnerlus võimaldab otstarbekat koostööd ning ülesannete jaotust avalike huvide paremaks järgmiseks.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
4.13.	Kodanikeühendused on oma eesmärgiseadmistes, otsustes ja tegevuses seaduse piires vabad ja sõltumatud.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
4.14.	Kodanikeühendused ja avalik võim väldivad oma esindajate huvidekonflikti.	Riigi ja kodanikeühiskonna seotus
4.15.	Kodanikeühendused ja avalik võim aitavad kaasa infrastruktuuri arendamisele, mis võimaldaks ka üksikutel huvigruppidel oma arvamust avaldada ja avaliku võimu ni tuua.	Assotsiatsiooniline tegevus
4.16.	Kodanikeühendused ja avalik võim teevad koostööd, lähtudes avatuse, usalduse, sallivuse, paindlikkuse ja teise poole eripära tunnistamise põhimõtetest.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
4.17.	Kodanikeühendused ja avalik võim annavad koostööpartnerile töhusaks koostööks vajalikku teavet, vajaduse korral täpsustades selle konfidentsiaalsust ning tagades teiselt poolt samasugustel tingimustel saadud teabe konfidentsiaalsuse.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
4.18.	Tutvustavad ja toetavad massimeediakanalite kaudu ja avalikes esinemistes omavahelist koostööd ning hoiduvad üldistavatest negatiivsetest hinnangutest.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
4.19.	Kodanikeühendused ja avalik võim arvestavad teineteise kogemusi poliitikate kujundamisel ja õigusaktide algatamisel.	Riigi ja kodanikeühiskonna seotus
4.20.	Kodanikeühendused ja avalik võim arvestavad vähemusrühmi puudutavate poliitikate kujundamisel neid rühmi esindavate kodanikeühenduste seisukohti ja arvamusi ning kaasavad neid aruteludesse ja õigusloomesse.	Assotsiatsiooniline tegevus
4.21.	Kodanikeühendused ja avalik võim kasutavad oma võimalusi mittetasustatava vabatahtliku töö võimaluste tutvustamiseks ja kodanike kaasamiseks ühiskonna ees seisvate probleemide lahendamise vabatahtlikkuse põhimõttel.	Assotsiatsiooniline tegevus

4.22.	Avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerlusel põhineva koostöökuultuuri juurutamine, heade koostöötavade tutvustamine ja laialdane kasutuselevõtt ning kootöövõrgustiku loomine.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
4.23.	Mehhanismide väljatöötamine kodanikeühenduste esindajate kaasamiseks valdkondlike poliitikate ja õigusloome ettevalmistamisesse ja elluviimisesse.	Riigi ja kodanikeühiskonna seotus
4.24.	Avaliku võimu asutuste ja kodanikeühenduste vaheliste koostöölepingute sõlmimise ja teostamise korra väljatöötamine.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
4.25.	Avaliku võimu ja kodanikualgatuse koostöömimist käsitlevate meediaprogrammide käivitamine ning riigiserveris vastava alajaotuse loomine.	Riigi ja kodanikeühiskonna seotus
Kokkuvõte: Assotsiatsiooniline tegevus		7 vastet
Riigi ja kodanikeühiskonna seotus		7 vastet
Riik ja kodanikeühiskond on eraldiseisvad		12 vastet
Majanduslikud huvid erasfääris		vasted puuduvad

5. Tegevuskava Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni rakendamiseks aastatel 2004 – 2006

5.1.	Eesmärk: Väljakujunenud struktuurid Vabariigi Valitsuse ja kodanikeühenduste koostöö tugevdamiseks kodanikualgatuse arendamisel.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
5.2.	Selged mehhanismid kodanikeühenduste esindajate kaasamiseks valdkondlike poliitikate ja õigusloome ettevalmistamisesse ning elluviimisesse.	Riigi ja kodanikeühiskonna seotus
5.3.	Tehnoloogiliste võimaluste efektiivsem kasutamine kodanike kaasamiseks otsustusprotsessidesse	Assotsiatsiooniline tegevus
5.4.	Ülevaade katuseorganisatsioonidest, nende praegusest ning võimalikult rollist koostöös avaliku sektoriga.	Riik ja kodanikeühiskond eraldiseisvad
5.5.	Ühiskonnaelus osalemist ning kodanikualgatuslikku koostööd tugevdav ja jätkusuutlik toetusvõrgustik.	Assotsiatsiooniline tegevus
Kokkuvõte: Riigi ja kodanikeühiskonna seotus		1 vaste
Riik ja kodanikeühiskond on eraldiseisvad		2 vastet
Majanduslikud huvid erasfääris		vasted puuduvad
Assotsiatsiooniline tegevus		2 vastet

Abstract: The Conceptualisation of Citizen and Civic Society in the Fundamental Documents of Civic Society in Estonia

Estonian civic society is really young and relevant, the fundamental documents of civic society date back to year 2002. The aim of the study is to compare the fundamental documents with known interpretations of citizenship and civil society .

Heater and Delanty in their writings distinguish three different traditions of citizenship: the liberal, the civic republican and the communitarian tradition. Hyden in his works drew attention to four approaches to civil society: post marxism, regime, associational and neoliberalism school.

Three fundamental documents of Estonian civic society were included into the research. Since these documents were framed variously the only way to carry through the research was to use the qualitative analysis. This method proved to be the most flexible to use under these circumstances.

The analysis of these documents showed that the Estonian fundamental documents of civic society are really eclectic. Almost all of the approaches were represented one way or another. To sum up it can be said that references to communitarian and the civic republican approaches to citizenship were most apparent. When it comes to different approaches to civil society then the qualities of the associational school were represented the most.